

OSMANLI VE OKYANUSLAR

→ Osmanlı bir okyanuslar imparatorluğu olabilir miydi?

Hakan HERDEM*

Yenilikçi tarih öğretmenleri, tarihte bütün cevapların verilmemiş olduğunu bilirler. Karmaşık konular, öğrenciler için üzerinde tarih metodolojisinin uygulamalarını yapabilecekleri ve akıl yürütebilecekleri önemli fırsatlardır. "Osmanlı Devleti, bir okyanuslar imparatorluğu olabilir miydi?" sorusu bu tür konulara bir örnektir. Aynı zamanda, gemi teknolojisinden ekonomiye, politikadan kişisel hırslara kadar pek çok büyük ve renkli konuyu içerecek kadar büyük bir sorudur. Bu çalışmada öğrenciler, önce Osmanlı denizcilerinin ulaşabildikleri mesafeler üzerinde tartışacaklar. Ardından, ulaşamadıkları mesafeleri inceleyecekler ve neden ulaşılmamış olduğu sorusunun cevabını Barbaros'tan, Seydi Ali Reis'ten alıntılarla tartışacak ve en sonunda, kendi kişisel cevaplarını oluşturacaklardır.

HEDEFLenen ÖĞRENME ÇIKTILARI

- **Bütün öğrenciler:** Osmanlı Devleti'nin bir okyanus imparatorluğu olup olamayacağı konusunda öne sürülen iddiaları fark edecektir.
- **Birçok öğrenci:** Osmanlı Devleti'nin bir okyanus imparatorluğu olup olamayacağı konusunda öne sürülen kanıtları değerlendirecektir.
- **Bazı öğrenciler:** Osmanlı Devleti'nin bir okyanus imparatorluğu olup olamayacağı konusunda kendi görüşünü oluşturacaktır.

Sınıf: 10

Öngörülen Süre: 40 dk.

Anahtar Soru:

Osmanlı bir okyanuslar imparatorluğu olabilir miydi?

Dersin Amacı:

Osmanlı Devletinin bir okyanus imparatorluğu olma olasılığını farklı bakış açılarından değerlendirebilme.

İlişkili Kazanım:

Kaynak ve verilerden yola çıkarak tarihi olay, olgu ve özneler hakkında farklı bakış açılarını değerlendirir.

Coğrafi keşiflerin Osmanlı Devletine etkisini açıklar.

Derse Hazırlık / Malzemeler

Çalışma yapraklarını grup sayısı kadar çoğaltınız.

* Gazi Üni., Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Öğrencisi, Ankara

İŞLENİŞ

1. Öğrencilerinizi 5-6 kişilik gruplara ayırınız. **Çalışma Yaprağı-1**'i dağıtınız. Verileri incelemelerini ve ilgili soruları cevaplamalarını isteyiniz.
 - Amerika kıtasının doğusunda yer alan "Türk ve Caicos Adaları'na" Türk adı verilmesinin nedeni ne olabilir?" sorusunu yöneltiniz.

7 dk.

2. **Çalışma Yaprağı-2-A**'yi gruplara dağıtarak incelemelerini isteyiniz. Belgede geçen yanlı öğeleri (kâfir, melun vb.) bulmalarını isteyiniz. Ardından öğrencilerinize "Osmanlı Devleti Amerika'da yaşananları biliyor muydu?" sorusunu yöneltiniz. Çalışma yaprağındaki ilgili soruları cevaplamalarını sağlayınız.

5 dk.

3. Gruplara **Çalışma Yaprağı-2-B**'yi dağıtarak incelemelerini isteyiniz. Öğrencilerinize, "Bu belgedeki bilgileri kesinlikle doğru kabul edebilir miyiz?" sorusunu sorunuz ve belgenin tarihinin 1847 oluşuna dikkat çekiniz. "Kaynakta Kolon olarak geçen kişinin Kristof Kolomb olup olmadığına kesin olarak karar verebilir miyiz?" sorusunu yöneltiniz. Ardından, Osmanlı Devleti'nin okyanuslara açılma planlarının olup olmadığını sorunuz.

5 dk.

4. **Çalışma Yaprağı-2-C**'yi dağıtınız. Belgeyi inceletin. Ardından, "Barbaros'un planı reddedilmeseydi ne olabilirdi?" sorusunu yöneltiniz.

5 dk.

5. **Çalışma Yaprağı-2-D**'yi dağıtınız. Öğrencilerinizin Osmanlı gemilerinin okyanus dalgalarına dayanıklı olup olmadıkları hakkındaki görüşlerini alınız.

5 dk.

6. **Çalışma yaprağı-2-E**'yi dağıtınız. İlgili soruları cevaplamalarını isteyiniz.

7. **Çalışma yaprağı-2-F**'yi dağıtınız. İlgili soruları cevaplamalarını isteyiniz.

8. Öğrencilerinize "Osmanlı Devleti bir okyanuslar imparatorluğu olabilir miydi?" sorusunu yöneltiniz.

13 dk.

- "Olabilirdi" diyenlerden, görüşlerini İbrahim Paşa'ya aktaran bir mektup yazmalarını isteyiniz.
- "Olamazdı" diyenlerden, görüşlerini Barbaros'a aktaran bir mektup yazmalarını isteyiniz.

Gruplara, görüşlerini desteklemeleri için **Çalışma Yaprağı-3**'ü veriniz.

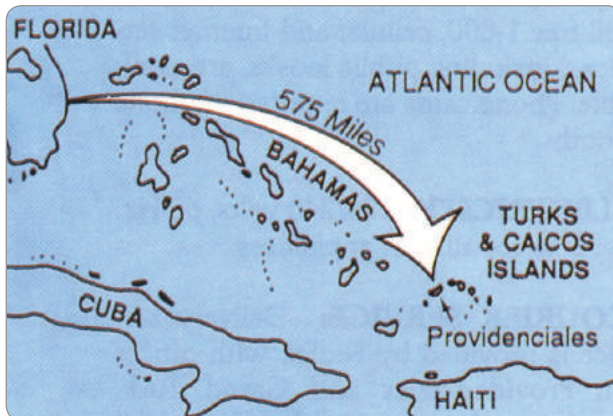
süre

Değerlendirme:

Öğrencilerinizden bu derste öğrendikleriyle ilgili üç soru türetmelerini ve bunlardan birini cevaplamalarını isteyiniz.

■ Kaynak 1: Bu Adalara Neden Türk Adı Verilmiş Olabilir?

■ Kaynak 2

Ünlü Arap kadısı-tarihçisi Kalkaşandi değerli eseri *Subhü-l Aşa'da*, Atlantik Okyanusu'ndan Amerika'ya doğru seyahate çıkıp da genelde dönmeyen müslümanların varlığından söz eder.

Fendoğlu Hasan TAHSİN, *Modernleşme Bağlamında Osmanlı-Amerika İlişkileri*, 2002, sf. 150.

Endonezya'ya bağlı Sumatra'nın kuzeyinde yer alan Açe Sultanlığı 16. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nden yardım istemiştir. Osmanlı Devleti'nin gönderdiği iki gemi Hint Okyanusunu geçerek Açe Sultanlığı'nın istediği yardımı ulaştırmıştır.

Emine DİNGEÇ, "XVI. Yüzyılda Osmanlı - Açe İlişkileri", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 5/1 Winter 2010

■ Kaynak 3

“Zalim Türk Korsanları Hakkında Malûmat: 1627 senesinde İZLANDA'ya geldiklerinde 300 kişiyi esir edip pek çoğunu da öldürdüler. Bu kitabın yazarı OLUF EİGİLSSON'u VESTMANNÆYJAR Adası'nda tutsak edip CEZAYİR'e götürdüler... Daha sonra 1628 yılında diğer bazı esirler de fidye verildikten sonra hürriyetlerine kavuştular ve İzlanda Adası'na avdet ettiler.

Selim Sırrı ALTIER, *Osmanlı Bahriyesinin Yelken Devri ve Türk Korsanları*, İstanbul, 1995.

1. Osmanlı denizcileri okyanusları aşabilecek beceriye sahip miydiler?
2. Osmanlı Devleti bir okyanuslar imparatorluğu olabilir miydi?

A

■ **Kaynak: Barbaros'tan ilginç bir anekdot...**

Haçlılar, en küçük ağırlıklarını bile gemilerine bindiremediler. Hepsi leventlerin eline geçti. Cezayir şehri, bu ganimetten bir kat daha zenginleşti. Generaller, amiraller, dukalar, prensler, kontlar, şövalyeler ve Cezayir'in fethini görmek için gelen Avrupa saraylarının en asil kadın ve kızları, esir düştü. Doria ile Korteş, güçlkle canlarını kurtardılar. Bu Korteş denen zalim, Yeni Dünya'da yüz binlerce insanı ateşte kızartan gayretle melun bir kafirdi. Cezayir'i Yeni Dünya sanıp buraya da musallat olmak istemişti. Vay bir Müslüman ülkesi bu zalimlerin eline geçseydi ne olurdu?

Barbaros Hayrettin Paşa'nın Hatıraları, baskıya hazırlayan: M. Ertuğrul DÜZDAĞ, Kaynak Yayınları, 2004. (Kısaltılarak alınmıştır.)

1. Kaynak, olayı yaşayan biri tarafından mı yazılmış?
2. Kaynak tarafsız bir dille mi yazılmış?

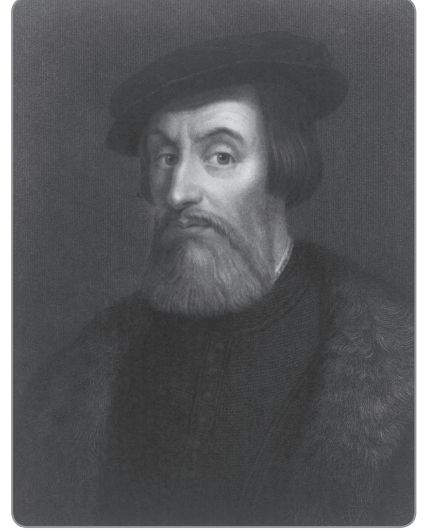
Barbaros Hayreddin Paşa
(Ö.1546)

Osmanlı Donanması Komutanı. Hatıralarını, bizzat Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle yazdırmıştır. Paşa anlatmış, söylediklerini, Muradi Sinan Reis kaleme almıştır.

Andrea Doria (1466-1560)

Ünlü Cenevizli Amiral. Preveze Deniz Savaşı'nda Haçlı donanmasının komutanıydı.

Hernán Cortés (1485-1547)

İspanya adına Meksika'yı fetheden denizcidir.

Sözlük

Kapdan-ı Derya: Donanma komutanına verilen isim.

Levent: Donanma askerine verilen isim.

Duka: (Dük) İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz, İtalya gibi bazı Avrupa devletlerinde prensten sonraki en yüksek soyluluk ünvanıdır. Diğer ünvanların sıralaması:

1. Dük	2. Marki	3. Kont
4. Vikont	5. Baron	6. Şövalyeler

■ Kaynak: Kim bu yabancı?

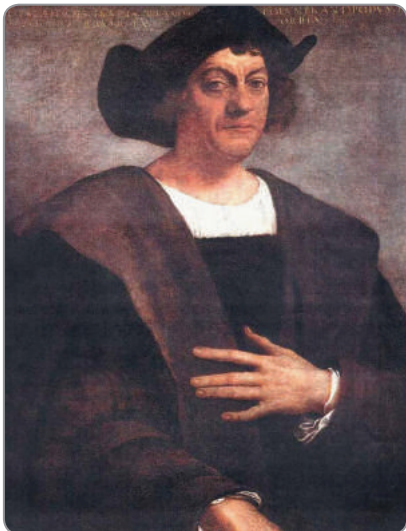
↙ Sultan Bayezid Han zamanında Kolon adlı, hükemadan bir frenk İstanbul'a gelir;
— Bana biraz gemiler verin, size yeni bir dünya bulayım, der.

Sultan Bayezid merhum, pederi Fatih merhum gibi öyle dirayetli olmadığından ulema ve vüzera ne der ise onu kabul edermiş. O vaktin uleması,

— Ahir vakitte yeni dünya mı olur? Dünyanın yıkılması yaklaştı, öyle şey olmaz, derler. Kolon'u yüzdürürler Kolon buradan İspanya'ya gider. İspanya istediği kadar gemi verir.

1877'de basılmış Kethüdazade Menâkıbı adlı eserden aktaran:
İskender PALA, Düşte Kalan, Kapı Yayınları, 2008.

1. Kaynak, olayı yaşayan biri tarafından mı yazılmış?
2. Kaynak tarafsız bir dille mi yazılmış?
3. Kaynakta sözü edilen "yeni dünya" ne anlama geliyor?
4. Devrin uleması, neden Kolon'un teklifini saçma bulmuş olabilir?

Kolon denilen kişi Kristof Kolomb olabilir mi?

Cenovalı denizci ve kaşiftir. 1492'de Atlantik Okyanusu'nu aşarak Kuzey Amerika'ya ulaşmıştır. Bu yolculuğunu İspanyol bayrağı altında yapmıştır. Christoph Colomb, Amerika'yı keşfetmemiştir sadece buranın hint adaları olduğunu sanıp böyle bir kıtanın varlığını dünyaya duyurmuştur. Ancak keşfettiği yerin yeni bir kıta olduğunu anlayamadan ölmüştür.

II. Bayezid (1447-1512)

Osmanlı Devleti'nin 8. padişahı.

Sözlük

Kethüdazade Menakıbı: Kethüdazade Arif Efendi tarafından kaleme alınmış bir eserdir. Arif Efendi tarih, felsefe ve tasavvufu ilgilleyen bir Osmanlı alimidir.

Hükema: Hikmet sahibi, ilim sahibi kişiler.

Frenk: Osmanlıların "Avrupalı"lar için kullandıkları genel isim.

Ulema: İlim adamları.

Vüzera: Vezirler.

Dirayet: Zeka, bilgi, kavrayış.

Peder: Baba.

■ Kaynak: Barbaros'un Çılgın Projesi

[...]İbrahim Paşa'ya, henüz keşfedilen Yeni Dünya'ya sefer düzenlese kullanılmaya istediğimizi de söyledim. Fakat uzak denizlerle işimiz olmadığını, Akdeniz'i ve Hint denizlerini tutmamızın yeterli olduğunu cevabını verdi, müsaade etmedi[...]

Barbaros Hayrettin Paşa'nın Hatıraları, baskıya hazırlayan: M. Ertuğrul DÜZDAĞ,
Kaynak Yayınları, 2004.

1. Kaynakta geçen "uzak denizler" ifadesi ne anlama gelmektedir?
2. İbrahim Paşa'nın Akdeniz ve Hint Denizi egemenliğini sürdürmeyi tercih etmesinin nedeni ne olabilir?

Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566)

İbrahim Paşa (1493-1536)

Kanuni Sultan Süleyman saltanatı döneminde 1523-1536 yılları arasında sadrazamlık yapmış Osmanlı devlet adamıdır. Sadrazam olduğu dönemde Kanuni Sultan Süleyman'ın sağ kolu konumundadır. Diğer bir ifadeyle Sultan'dan sonra en yetkili ve en etkili isimdir.

■ Kaynak: Seydi Ali Reis okyanusla yüzleşiyor

➤ Rüzgârdan biraz aman alınca, Allah'ın yardımına sığınarak, Hint Okyanusuna açıldık ve Yemen tarafına doğrulduk. Bir kaç gün denizde kaldık. Zefar ve Şihr kıyıları yakınlarına gelmiştik ki, gün batısından, fil tufanı adıyla meşhur bir fırtına koştı. Yelken açmak imkanı yoktu.

Rüzgâr hiç göz açtırmıyordu. Akdeniz'de olan fırtınalar bunun yanında hiç birşey değildi. Sıradağlar gibi dalgalar, Akdeniz'dekilerden kat kat yüksekti. Geceyi gündüzden ayırt edemiyorduk.

Rüzgar'ın ardı arkası kesilmeden devam etti. Allah'ın takdirine boyun eğmekten başka çıkar yol yoktu artık.

Seydi Ali Reis, *Mir'at-ül Memalik*, baskıya hazırlayan: Necdet AKYILDIZ, Tercüman 1001 Temel Eser. (Kısaltılarak alınmıştır.)

1. Kaynak, olayı yaşayan biri tarafından mı yazılmış?
2. Seydi Ali Reis komutasındaki donanma okyanusla baş edebilmiş mi?

Seydi Ali Reis (1498-1563)

Donanma komutanlığı da yapmış olan Osmanlı denizcisi. Türk amirali, coğrafya ve matematik bilgini. Kendisi tarafından kaleme alınan Mir'at-ül Memalik (Memleketler Aynası) adlı eserinde Basra Körfezi'ndeki Osmanlı donanmasını, Süveyş'e getirmeye çalışırken başına gelen olayları anlatır.

■ Kaynak 1: Barbaros Hayreddin Paşa'nın İstanbul Tersanesi ile ilgili görüşleri

Derhal İstanbul Tersanesi'ne koştum. Devletin birçok liman şehrinde tersanesi vardı. Ama büyüğü, Haliç üzerindeki tersaneydi. Bu tersanenin dünyada eşi yoktu. Hiç bir tersane burası kadar gemi kızaklayamaz, işçi çalıştıramazdı. Akla gelebilecek her türlü sanat erbabı mevcuttu. İşçilerin çoğu Hristiyan esirlerdi. Ama bedava değil, ücretle çalıştırılırlardı. Ücretlerini biriktirenler değerlerini öderler, hür olur, memleketlerine dönerlerdi.

Ustaların ve mühendislerin hepsi Türk'tü. Tersanede çalışanların sayısı 20000'den az değildi. Murad edilse, bir yıl içinde, Venedik donanmasının bir eşini inşa etmek ve donatmak mümkündü. Gerçi İstanbul Tersanesi'nin şöhreti dünyayı tutmuştur. Venedik kafiri bile, hakanımızla sulh içinde olduğu demlerde bu tersaneye kadirge ismarlardı. Ancak gözle görüp içine girmedikçe, azametinin derecesini takdir edememişim. Böyle bir tersane, bu kadar zengin bir devletle her şey yapmak ve Tanrı'nın izniyle başarmak mümkündü.

Barbaros Hayrettin Paşa'nın Hatıraları, baskıya hazırlayan: M. Ertuğrul DÜZDAĞ,
Kaynak Yayınları, 2004.

1. Kaynaktan yola çıkarak; Barbaros Hayreddin Paşa'ya "Bu tersanede okyanusa dayanıklı gemi yapılabilir mi?" sorusunu yöneltsek ne cevap verirdi? Neden?

■ Kaynak 2: Tersane-i Amîre

M. N. ALACALI, *Türk Deniz Kuvvetleri Bin Yıllık Güncesinden Seçmeler*, 2009.

■ Kaynak 3

"İstanbul Tersanesi" 450 yıl boyunca Osmanlı dönemi donanmasının ana inşa ve onarım tersanesi olarak hizmet vermiştir.

Fatih Sultan Mehmet döneminde kurulan tersanenin genişletilmesi çalışmaları, sonraki padişahların döneminde de devam etmiştir. Tersanenin ikinci büyük gelişmesi Yavuz Sultan Selim'in oğlu Kanuni Sultan Süleyman döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde geminin yapımı ve donanımı için gerekli her çeşit tezgâhlar, ambarlar, top ve barut dökümhaneleri yelken ve halat imalathaneleri kurulmuştur. Bu devirde Gelibolu Tersanesi Komutanı olan Güzelce Kasım Paşa daha sonra vezir olmuş ve bu tersanenin birçok bölümünü İstanbul'a taşımıştır. Neticede 16'ncı yüzyılda, İstanbul Tersanesi, aynı anda 200 savaş gemisinin paralel inşaatını yürütecek kapasiteye sahip bulunmakta ve o günlerde dünyanın en büyük tersanelerinden birisi olarak bilinmekteydi.

Kaynak: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı web sayfası:
http://www.dzkk.tsk.tr/turkce/birliktanimi/ISTANBULTERSANE_SIKLIGI/TARHCE.htm

1. Sizce Osmanlı tersanelerinde okyanuslara dayanıklı gemiler yapılabilir miydi?

■ Kaynak: 1625 tarihinde Ömer Talib'in ilginç raporu

Şimdi Avrupalılar bütün dünyayı tanımayı öğrendiler; gemilerini her yere gönderiyorlar ve önemli limanları ele geçiriyorlar. Eskiden Hindistan, İndus ve Çin malları Süveyş'e gelir ve müslümanlar tarafından bütün dünyaya dağıtıldı. Fakat şimdi bu mallar Portekiz, Felemenk ve İngiliz gemileriyle Frengistan'a taşınıyor ve oradan bütün dünyaya dağılıyor. Kendilerinin ihtiyaç duymadıkları şeyleri İstanbul'a ve diğer İslam ülkelerine getiriyorlar ve fiyatının beş katına satıp, çok para kazanıyorlar. Bu nedenle İslam ülkelerinde altın ve gümüş azalmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu Yemen kıyılarını ve oradan geçen ticareti ele geçirmelidir, aksi halde çok geçmeden Avrupalılar İslam ülkelerine hükmedeceklerdir.

Bernard LEWIS, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. M. KIRATLI,
Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1970, s. 27.

1. Kaynak, olayı yaşayan biri tarafından mı yazılmış?
2. Ömer Talib neden kaygılıdır? Ne önermektedir?

■ "Osmanlı Bir Okyanuslar İmparatorluğu Olabilirdi" Diyen Modern Bakış Açıklarına Örnekler

- İmparatorluk "doğal sınırlarına" kavuşmuştu diyoruz ancak dört kıtaya yayılan Portekiz'in ve İspanya'nın "doğal sınırları" neresidir? Okyanuslara açılmayı başaran bir devletin "doğal sınırları" okyanusun ulaşabildiği her yerdir.
- Osmanlı Devleti okyanuslarda yükselmekte olan yeni güçlere vermesi gereken tepkiyi, yüksek potansiyeline rağmen vermemiştir. Verseydi; bugün Amerika kıtasında Türk isimli şehirler ve Türkçe konuşan bir nüfus olacaktı.
- Okyanuslar açılmak sadece vizyon meselesiydi. Teknik bir engel yoktu. O vizyon Osmanlı yöneticilerinde olmadığı için okyanuslara açılmak mümkün olmadı.
- Dünyanın en güçlü donanmalarından birine sahip olan Osmanlı Devleti'nin okyanuslara açılmaması anlaşılması güç bir durumdur.
- Venedikli tarihçi Sanuto'nun verdiği bilgilere göre, 1550'ye kadar İspanya'nın Yeni Dünya'dan yıllık kazancı 200.000 ila 300.000 duka iken, Osmanlı'nın Mısır'dan yıllık kazancı 400.000 dukadan fazladır. Bu nedenle Amerika kıtasına fazla önem vermemiştir.

■ "Osmanlı Bir Okyanuslar İmparatorluğu Olamazdı" Diyen Modern Bakış Açıklarına Örnekler

- Osmanlı Devleti doğal sınırlarına ulaşmıştı. Okyanuslara açılma ihtimali ya da imkanı yoktu.
- Osmanlı Devleti'nin gücü aynı zamanda kusuruydu. Portekiz ve İspanya devletleri genişlerken, Osmanlı donanması Akdeniz'de rakipsizdi. Okyanuslardaki etkinliğin uzun vadeli sonuçlarını o dönemden görmek mümkün değildi. Bu yüzden de okyanuslara açılamazdı.
- Avrupa'yı okyanuslara taşıyan kâr etme güdüsü; yani tüccarlardı. Katı dini ve yönetsel kurallara bağlı Osmanlı tüccarları; uzun mesafeli ticarete, coğrafi keşiflerden hız ve heves kazanan Avrupalı tüccarlar ile rekabet edemezlerdi. Yani ticareti ve okyanuslara açılmayı gerçekleştirecek kentli tüccar; Osmanlı yönetiminin katı ticari kuralları altında bunu asla başaramazdı.

